

„ЗА ПОВДИГАНИЕТО И НАПРЕДЪКА НА КНИЖАРСКАТА ТЪРГОВИЯ“

Първият събор на книжарите у нас в Пловдив през 1897 г.

в оценките на съвременници

Доц. г-р Петър Парижков

След освобождението на България от османско иго през 1878 г. в страната се създават благоприятни условия за развитие на издателското дело и книжарството. Много от печатниците в чужбина се пренасят в Княжество България и в автономната провинция Източна Румелия. В София, в Пловдив – столица на Източна Румелия, в Русе, Сливен и Варна се откриват и нови печатници. В първите три десетилетия след Освобождението българското книгоиздаване се развива главно в провинцията.

Първенството безспорно принадлежи на Христо Г. Данов и на Драган В. Манчов, които с нови сили продължават своето родолюбиво дело в полето на българската книжнина.

И двамата остават в Пловдив – средище на оживен политически, обществен и културен живот. Тук живеят и работят изтъкнатите възрожденски дейци Найдено Геров, Йоаким Груев, Петко Каравелов, писателите Иван Вазов, Константин Величков, Захарий Стоянов, Петко Р. Славейков, художниците Иван Мърквичка, Антон Митов и др. Тук назряват условията и тук се извършва акт с историческо значение – Съединението (1885), което обединява Източна Румелия и Княжество България.

Както пише биографът на Христо Г. Данов Серафим Ив. Барутчийски, маститият възрожденец не

можел да се нарадва, че “свободна България му е отворяла нови, свободни пътища, широки простори за любимата му книгоиздателска дейност [1]. И ветеранът на книгоиздаването и книжарството, патил и препатил през годините на робството, сега с нови сили и с възродена енергия се залавя да продължи своята народоползна дейност, “на която плод е днешната му книжарница и печатница”, които “...от няколко години правят чест и на своя притежател, и на “млада България” [2].

При тези условия след Освобождението се развиват книгоиздаването и книжарството и съобразявайки се с тях, с частнокапиталистическия характер на производствените отношения, градят своята “стратегия” и “тактика” водещите издатели и книжари, сред които се откроява Христо Г. Данов.

Нему принадлежи идеята за свикването на първия книжарски събор в България.

“Книжарите г. г. Хр. Данов, Бр. Кравареви, Х. Геннадиев, Е. Христов, Н. П. Недялкович, К. Алексиев, Б. Касъров, П. Григорчев и Хр. Бараков пред вид на туй, че книжарската търговия отпада от ден на ден, са взели инициативата за събирането в Пловдив на 15-й того на един книжарски събор, в който да се обмисли за мерките, които трябва да се вземат за повдигането и напредъка на книжарската търговия – съобщава в. “Пловдив” в рубриката си “Днешни новини. Вът-

решни”. – По-главните въпроси, с които ще се занимае конгресът, са: 1) въпросът за начина по продажбата на книги от страна на grosистите книжари и издатели изключително на професионални книжари било в комисионна, било за сметка на купувача; 2) въпрос за сроковете, в които книжарите трябва да представят опис на останалите непродадени книги и приключване сметки; 3) въпрос за съотношението на книжарите в един град помежду си и с другите книжари в други градове; 4) въпрос за процентите (отстъпа), които дават книжарите на общини, учил. настоятелства, библиотеки и пр. и пр. и 5) въпрос за уреждане на един книжарски съюз” [3].

Съобщението от седмичния вестник “Пловдив”, формално независим, а всъщност орган на Народно-либералната (стамболовистката) партия, с незначителни изменения е препечатано от народняшкия (орган на Народната партия) вестник “Мир” в рубриката “Дневни известия”: **“Книжарски събор**. По инициативата на пловдивските книжари, на чело на които стои г. Хр. Г. Данов, се свиква за 15 того един книжарски събор в гр. Пловдив от всички български книжари, в който събор щели да се обмислят някои мероприятия за подобрието на книжарската търговия у нас” [4]. По-нататък се публикува дневният ред така, както е обявен във в. “Пловдив”.

Инициативата принадлежи на стария и многозаслужил към българската книжнина Христо Г. Данов, който през 1896 г. е избран за кмет на Пловдив на обществени начала, без заплата. Той допринася много за благоустрояването на града, за строителството и напредъка му. Провеждането на първия книжарски събор в България именно тук, в Пловдив, е израз на уважението към делото на Христо Г. Данов, признание на заслугите му и на пловдивския принос в развитието на книгоиздаването и книжарството в отечеството.

Съборът се провежда от 15 до 18 август 1897 г. и в работата му освен Христо Г. Данов като домакин и инициатор участват редица изтъкнати книжари и издатели от страната – Т. Ф. Чипев и Христо Олчев от София, Венелин Божилов от Варна, Рашко (Райко) Ил. Блъсков от Шумен, Ефрем Попхристов от Търново, Г. М. Какачев и Александър Д. Едрев от Казанлък.

“Книжарски събор, който заседава в града ни от 15 до 18-й того, взе някои важни решения за подобрието на книжарската търговия у нас и за запазване интересите на книжарите – пише в. “Пловдив” в същата

рубрика “Дневни новини. Вътрешни”. – Между другото книжарите решиха да ся помоли Министерството на земледелието и търговията да ходатайствува пред Министерството на просвещението за премахване ония постановления на последното, които много пречат на книжарската търговия и на цъфтението на книжнината у нас. Такива са напр. **изискванието да плаща всеки автор по 150 лева за прегледване на труда му независимо от това дали е удобрен или не труда му, и определянието цените на печатните коли**.

В същите заседания книжарите гласуваха и приеха **устав** на Български книжарски съюз. Според този устав постоянното бюро на съюза ся намира в Пловдив и ся състои от председател, подпредседател и деловодител” [5].

Този първи по рода си събор на книжари в България е документиран и в една фотография, в която редом един до друг достолепно стоят Христо Г. Данов и Драган В. Манчов – патриарсите на книгоиздаването и книжарството у нас. Общо участниците са 42.

Какво отношение взема обществеността към решенията на събора?

Със специална статия под рубриката “Из живота и литературата” на конгреса, на неговите решения и на новообразувания Книжарски съюз и целите му откликва Димитър Благоев в сп. “Ново време” – научно-теоретичен орган на БРСДП. Подчертавайки, че конгресът е свикан “по инициативата на известния български голям книжар в Пловдив г. Христо Г. Данова”, той сочи, че в него участвуват главно “книжари, клиенти на най-големия български книгоиздател, който води своето книжарско и книгоиздателско, така да речем, производство, по чисто капиталистически начин”, т. е. съборът се състои “от книжари, клиенти на г. Данова, или от книжари и книгоиздатели, които се намират в известна зависимост от него или имат с него търговски свръзки”. От това обстоятелство Димитър Благоев съди за целите на книжарския конгрес. Преди всичко той анализира тогавашната действителност в нашата страна, като подчертава, че “господствува стремлението към капиталистическите монополи” [6] и “че всеки, който е успял да натрупа по какъвто и да било начин известен капитал, се стреми не само да се ползува с даваните от държавата монополи и привилегии, но и да създава по своя инициатива за своя капитал нови монополи и привилегии”. Димитър Благоев смята, че към това се стремят и

книгоиздателите капиталисти, към които според него принадлежат Христо Г. Данов, Драган В. Манчов и др., поставили си за цел “създаването на един **капиталистически книжарски синдикат**, който кръстича с името Български книжарски съюз (тук и по-нататък подчертаното е на Димитър Благоев) [7].

На остра критика е подложен и уставът на новоизградения Български книжарски съюз. “Според член 8 на устава – пише Димитър Благоев – на **съюзните книжари** се забранява да продават иначе книгите на частни книгоиздатели освен с 40 % отстъп, когато според чл. 6 **съюзни книгоиздатели** могат да дават своите издания (учебници) на другите съюзни книжари с отстъп от 20-25 %. От тия два члена на устава е ясно, че съюзът от няколко забогатели книжари монополизира книгоиздаването само в полза на капиталистите-книгоиздатели. С тия два члена се отнема всяка възможност на частните книгоиздатели да конкурират на едрите книгоиздатели и книжари, тъй като частните издатели при същата цена на учебниците ще трябва да правят 40 % отстъп” [8].

Различни и сходни моменти с позицията на Димитър Благоев показва становището по тези въпроси на сп. “Учител” – месечно педагогическо обществено списание за учители и възпитатели, издавано от Хр. Д. Максимов в Пловдив. Под рубриката “Хроника (У нас и на чужбина)” то публикува обширна статия, в началото на която четем: “**Български Книжарски съюз**. Всеки колко-годе запознат с нашата книжарска търговия с удоволствие ще е посрещнал идеята на почтения стар книжар г. Данова за един книжарски конгрес, който да тури ред в отношенията на едри и дребни книжари, на книгоиздатели и продавачи, да тури край на досегашното безнаказано експлоатиране с чуждия труд от страна на хора спекуланти, които намерили в книжарството най-сгоден извор на печалби и обогатяване” [9]. Статията излиза в защита на частните издатели – учители и инспектори (това е естествено, като се има предвид характерът на списанието), страдащи от недоброръководни книжари, на които дават книгите си за продажба. Дълги са митарствата им докато получат очакваното възнаграждение за труда си, а понякога не го и дочакват, защото ловки спекуланти книжари се обогатяват за тяхна сметка, като не им дават парите от продадени техни книги. “Ето защо – се казва по-нататък в статията – ние посрещнахме с радост идеята за книжарския съюз, който да ограничи

експлоататорите книжари, да ги накара да изпълняват задълженията си като честни търговци и още да уреди нашата книжарска търговия тъй, че тя да бъде здрава основа за напредъка на нашата книжнина” [10]. Но тази надежда се оказва илюзорна. Разглеждайки устава на Книжарския съюз, списанието стига до извода, “че и тука не е избягнат нашия[т] характерен недостатък – да бързаеме да туриме слаби основи на грамадни здания” [11]. Като първа съществена грешка на проведения конгрес се сочи фактът, че той е разгледал само въпроса за учебниците, а на другата книжнина не е обърнато подобаващо внимание, т. е. участвалите в него книжари са се погрижили само за своите интереси.

Статията се обявява в защита на частните книгоиздатели, които по силата на чл. VIII от устава трябва да дават книгите си в някои книжарници с 40 % отстъпка и да търпят големи загуби. Списанието схваща това като опит да се монополизира книгоиздателското дело в угода на едрите книжари. Това положение ще се отрази пагубно върху цялостното развитие на учебната литература, тъй като закупил веднъж ръкописа на автора или съставителя на учебник, едрият издател ще го преиздава всяка година, за да не плаща отново хонорар за авторство или съставителство.

Накрая се изразява надеждата, че отправените критични бележки ще бъдат взети под внимание и Министерството на народното просвещение ще утвърди устава след като в него бъдат нанесени желаните промени.

Няма доказателства дали уставът е бил утвърден, но несъмнено конгресът е имал широк обществен отзвук, защото на следващата 1898 г. е изработен нов “Устав на Българския Книжарски съюз”, отпечатан в дружествена печатница “Съгласие” в Пловдив. Както е записано в раздел V – “Общи постановления”, чл. 26: “Настоящият устав отменява устава, изработен от първия книжарски събор в Пловдив през 1897 г.”

Кое е новото в него?

Да разгледаме раздел I – “Общи положения”:

“Чл. 1. Книжарите в България основават един Български Книжарски Съюз, който има за цел:

а) да повдигне и подобри книжарската търговия и да я постави в положение да отговаря на съвременните нужди;

б) да развива между книжарите единодушното и зачитанието на книжарското занятие.”

Става ясно, че той си поставя твърде амбициозна задача, особено в подточка а. Същевременно тя е указание, че такава необходимост е отдавна навярала, но доколкото това е по силите на едно книжарско сдружение времето ще покаже. Подточка б изисква колегиалност между книжарите, посветили се на благородното поприще. Чл. 2 цели да унищожи всяка нелоялна конкуренция, пагубна за разцвета и “благоуспяването на книжарството в България”. В чл. 3 е регламентирано, че работите на съюза се управляват от ежегоден книжарски събор и от избрано от него постоянно бюро. Интерес представлява чл. 4, който гласи: “Книжар е всякой търговец със регистрирана фирма, който има за свое постоянно занятие купуване и продаване на едро или на дребно учебници и разни книги за прочит.” В забележките към този член е постановено, че на книжарите се разрешава да продават и училищни и канцеларски потреби, а онези търговци, които продават само канцеларски стоки, не се смятат за книжари.

В раздел II са посочени правата и длъжностите на съюзените книжари, като чл. 5-б постановява, че годишният събор приема нови членове по предложение на постоянното бюро. Виждаме съществено различие от устава, изработен от първия книжарски събор през 1897 г. Предвидени са правата на членовете в доста демократичен дух, размерът на членския внос, определен от годишния събор, както и наказанията за провинения по устава.

Документът регламентира задълженията на годишния събор като върховен орган на съюза, както и състава, правата и длъжностите на постоянното бюро като оперативен орган, състоящо се от председател, подпредседател, деловодител, касиер и съветник. Седалището му е определено в Пловдив. Всички въпроси се решават общо, а не еднолично. Целта на новоизработения устав е да бъдат защитени интересите на дребните книжари. Този стремеж пронизва не само буквата, но и духа на устава от 1898 г. и изразява покатегорично назрялата необходимост от обединяване на книжарското съсловие за защита на неговите непосредствени интереси. Отменяйки предишния устав, подложен на сурова критика от Димитър Благоев и от сп. “Учител”, новият документ разширява демократизма в управлението на дейност, граничеща с търговия и с просвещение. Тук не бихме могли да открием ясно

формулирана културната мисия на книжарството, но изискването то “да отговаря на съвременните нужди” иде да подсказва, че ще се развива в духа на времето, т. е. в условия, когато нацията разгръща своята отприщена енергия и чертае нови поприща за духа си.

По-нататък следите на книжарския съюз се губят. Най-вероятно е той да се е разпаднал поради ясно изразените центробежни сили и противоречия в него, които трудно са могли да бъдат изгладени. Но за нас важното е друго – първият книжарски събор в Пловдив през 1897 г. прави началната крачка по пътя към изграждане на организация на книжарите в България, нуждата от която се е почувствала остро в условията на закъсняло и ускорено развитие на капитализма в страната. Необходим е бил такъв съюз за защита на техните интереси пред обществото. Същевременно полагането на първоосновата говори за нарасналия престиж на книжарството в културния живот на младата държава.

Затова с пълно основание, независимо от някои противоречиви оценки, първият книжарски събор в България е събитие с голяма важност в летописа на отечествената книжнина, в живота на коравото и жилаво племе от всеотдайни и скромни труженици на книгата и не на последно място той е още едно доказателство за благородното, непрестанно бдение и грижа на вездесъщия Христо Г. Данов за по-честити бъднини на българското книжарство.

ЛИТЕРАТУРА

1. Христо Груев Данов. 1855 – 1905. Юбилеен сборник. Под ред. на С. Ив. Барутчийски. Пловдив, 1905, с. 128.
 2. Пак там.
 3. Вж. в. П л о в д и в , год. XII, № 31, 7 авг. 1897.
 4. Вж. в. М и р , год. III, № 421, 8 авг. 1897.
 5. В. П л о в д и в , год. XII, № 34, 28 авг. 1897.
 6. Сп. Н о в о в р е м е , год. I, № X, дек. 1897, с. 1159.
- Статията носи подпис: Д. Б.
7. Пак там, 1159–1160.
 8. Пак там, с. 1161.
 9. Вж. сп. У ч и т е л , V, кн. III, ноем. 1897, с. 243.
 10. Пак там, 243–244.
 11. Пак там, с. 244.

